

9. *Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж.* Инвестиции: Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 2009. — С. 843—854.
10. *Joel Bessis.* Risk Management in Banking, third addition, John Wiley&Sons Ltd, United Kingdom. — 2010. — P. 523—540.
11. *Patrick Honohan.* Risk Management and the Costs of the Banking Crisis, National Institute Economic Review. — 2008.

Статтю подано до редакції 29.09.2012 р.

УДК 336.76

А.С. Нанавов, асистент
кафедри Світового господарства і міжнародних
економічних відносин Інституту міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ІСЛАМСЬКУ ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ

АНОТАЦІЯ. У статті окреслено основні тенденції та проблеми функціонування фінансових систем ісламських країн за умов сучасної фінансово-економічної нестабільності. Визначено основні чинники структурних перетворень у практиці ведення банківського бізнесу традиційними та ісламськими банками у країнах ісламського світу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ісламський банк, традиційний банк, коефіцієнт рентабельності активів, коефіцієнт рентабельності власного капіталу, інвестиційний фонд, середній рівень прибутковості.

АННОТАЦИЯ. В статье очерчен круг основных тенденций и проблем функционирования финансовых систем исламских государств в условиях современной финансово-экономической нестабильности. Определены основные факторы структурных преобразований в практике ведения банковского бизнеса традиционными и исламскими банками в странах исламского мира.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: исламский банк, традиционный банк, коэффициент рентабельности активов, коэффициент рентабельности собственного капитала, инвестиционный фонд, средний уровень прибыльности.

SUMMARY. This article reveals main tendencies and problems that banking sectors of Islamic countries currently witness. Main triggers of transformations in banking business practice of both conventional and Islamic banks are revealed.

KEYWORDS: islamic bank, conventional bank, return on assets (RoA), return on equity (RoE), investment fund, average profitability ratio.

Постановка проблеми. Ісламські фінансові інститути є активними учасниками міжнародних фінансових ринків. Загальний обсяг активів, управління якими здійснюється ісламськими фінансовими компаніями оцінюється у понад 500 млрд дол. До числа факторів, що сприяли високим темпам зростання системи ісламських фінансів, відносять: високий попит у багатьох ісламських країнах на фінансові інструменти, які відповідають релігійним нормам шаріату

(Amana — депозитний вклад до запитання, що не передбачає отримання відсотка, банк гарантує збереження вартості розміщених коштів; Bay salam — договір про попередню оплату товарів, поставка яких відбудеться у майбутньому; Mudaraba — угода з трастового фінансування; Murabaha — фінансування з ціновою націнкою; Musharaka — участь в акціонерному капіталі тощо); зміцнення нормативно-правової бази в секторі ісламських фінансів.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останніх років з'являються нові дослідження, присвячені аналізу ісламської фінансової системи та її окремих елементів. Зокрема, у монографії А.Ю. Журавльова «Теорія та практика ісламської банківської справи» (2002 р.) проаналізовано особливості функціонування ісламських банків у різних країнах світу та розглянуто основні ризики, до яких експоновані ісламські банки. Дослідження В. В. Павлова «Ісламські банки у ісламському фінансовому праві» (2003 р.) демонструє глибокий аналіз сутнісних характеристик діяльності ісламських банків та оцінює їх значення у світових фінансах. До збірника «Ісламські фінанси у сучасному світі: економічні та правові аспекти» (2004 р.) увійшли статті, присвячені ісламським фінансовим інститутам та інструментам. На особливу увагу заслуговують дослідження Е. І. Уразової, Н. Ю. Ульченко, Н. М. Мамедової та інших вчених, що досліджували вплив ісламських економічних моделей на економічний розвиток Ірану та Туреччина. Питання економічної інтеграції у мусульманському світі були висвітлені у дослідженнях Л. В. Шквари, Є. С. Бірюкова та С. В. Жданова.

Основна частина. Ісламська банківська система (або банківська система, що засновується на дотриманні законів шаріату) характеризується, у першу чергу, наданням уї використанням фінансових послуг і продуктів, що відповідають релігійним правилам і законам ісламу. Зокрема, надання ісламських фінансових послуг ґрунтується на обов'язковій забороні на виплату та отримання відсотку за фіксованою або наперед визначеною ставкою. Замість цього, основу контрактів складають угоди про розподіл прибутків та витрат між клієнтом і банком (за схемою profit and loss sharing — PLS). У контрактах на основі схеми PLS норма прибутку по фінансових активах є невідомою або не є фіксованою до моменту здійснення угоди. В угодах про купівлю-перепродаж торговельна маржа визначається, виходячи з початкової норми прибутку, за яку зазвичай береться норма прибутку на міжнародних ринках, наприклад, ставка пропозиції на Лондонському міжбанківському ринку депозитів (LIBOR). Іншою особливістю ісламських банків є те, що їм повністю забороняється здійснювати торговельні операції із наявним фінансовим ризиком (які вважаються формою спекуляції) та фінансувати виробництво чи торгівлю алкогольними напоями або свининою, здійснювати інвестиції у неісламські засоби масової інформації та спекулятивні операції.

Експерти МВФ вважають, що строге дотримання принципів Ісламу могло захистити ісламські банки від наслідків кризи. Ці принципи включають вимогу етичної поведінки в бізнесі, принцип розподілу ризиків, можливість надання пільгових (на рівні облікової ставки Центрального банку) споживчих кредитів на купівлю товарів, обмеження продажу боргових цінних паперів та акцій без покриття, інвестування в ненадійні активи та заборону продажу активів, які були емітовані або знаходяться у власності іншої фінансової установи [5].

За оцінками МВФ, капіталізація фінансових інститутів ісламського банкінгу в 2011 р. склала понад 1,5 трлн дол. [6]. Частка ісламських банків у банківських системах країн Перської затоки в кінці 2011 р. складала 11—35 %, порівняно з 5—24 % у 2004 році. Ісламський банкінг залишається основною формою організації ісламських фінансів, а ісламські страхові компанії та інвестиційні фонди продемонстрували стрімке зростання активів у докризовий період (рис. 1).

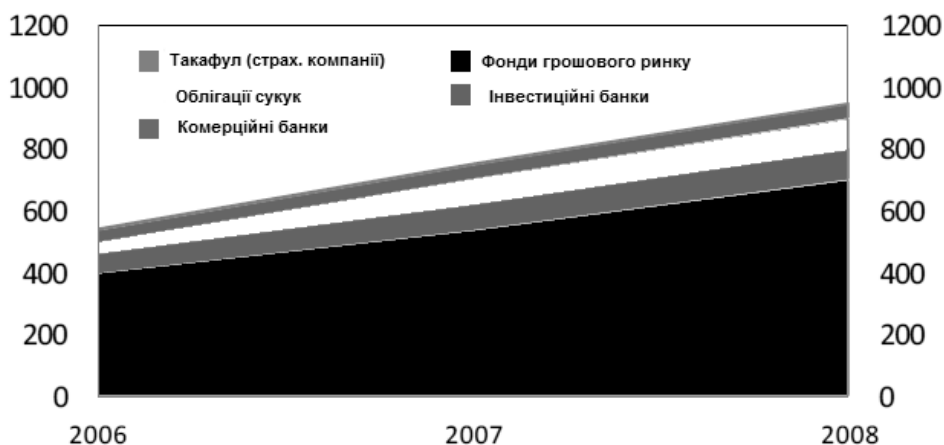

Рис. 1. Активи ісламських фінансових компаній, млрд дол. США

Джерело: Використано дані, наведені у [3]

З початку становлення ісламської банківської справи на початку 80-х років ХХ ст., кількість і територіальна присутність ісламських фінансових інститутів у всьому світі збільшилась з одного закладу в одній країні у 1975 р. до більш ніж 300 інститутів, що діють у 75 країнах. У Судані та Ірані сучасна банківська система повністю ґрунтується на ісламських фінансових принципах. Ісламські банки в основному зосереджені на Близькому Сході та у регіоні Південно-Східної Азії, але вони також відіграють важливу роль на міжбанківському ринку Європи та США. Сукупні активи ісламських банків у всьому світі оцінюються приблизно у 250 млрд дол., а темпи їх зростання, як очікується, складатимуть 10—15 % на рік у період 2012—2015 рр.

Сучасна глобальна криза звернула увагу на існування зв'язку між специфікою побудови ісламської банківської системи та спроможністю такої системи краще забезпечувати фінансову стабільність у періоди криз. Експерти МВФ відмічають високі темпи зростання сектору ісламського банкінгу в останні роки [6]. Вважається, що відсутність у діловій практиці ісламського банкінгу фінансових механізмів, притаманних традиційним банкам, наприклад, інструментів, забезпечених активами і, навпаки, наявність укоріненої практики розподілу ризиків між інвесторами, змогли захистити ісламські фінанси від впливу кризи.

Таблиця 1

**ЧАСТКА РИНКУ ТА ТЕМПИ ЗРОСТАННЯ АКТИВІВ ІСЛАМСЬКИХ
І ТРАДИЦІЙНИХ БАНКІВ У КРАЇНАХ ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ, %**

	Частка ринку у 2008-му році	Рівень приросту активів (Іслам- ські банки)	Рівень приросту активів (Тради- ційні банки)	Період
Саудівська Аравія	35,0	33,4	19,0	2003—2011
Бахрейн	29,9	37,6	9,6	2000—2011
Кувейт	29,0	28,3	19,0	2002—2011
ОАЕ	13,5	59,8	38,1	2001—2011
Катар	11,5	65,8	38,1	2002—2011
Країни Перської Затоки, в середньому	23,8	45,0	24,8	2003—2011
Йорданія	10,3	20,6	11,2	2001—2011
Туреччина	3,5	41,0	19,0	2001—2011
Малайзія	17,4	20,0	14,0	2000—2011

Джерело: Використано дані, наведені у [7]

Ісламські фінансові системи відрізняються одна від одної з точки зору специфіки побудови ісламської банківської моделі та структури ринку фінансових послуг. Наприклад, у Йорданії, Кувейті і Туреччині, традиційні банки не мають окремих ісламських «вікон». У Малайзії ісламські банки є дочірніми компаніями традиційних банків. П'ять країн (Туреччина, Саудівська Аравія, ОАЕ, Малайзія і Кувейт) складають близько 85 % загальних активів ісламських банків і близько 77 % частки ринку (рис. 2—3).

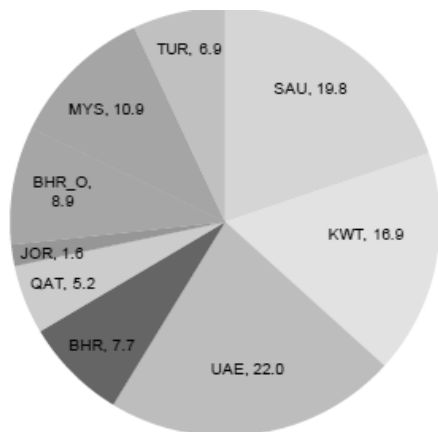

Рис. 2. Активи ісламських банків станом на грудень 2011 р., частка ринку, %

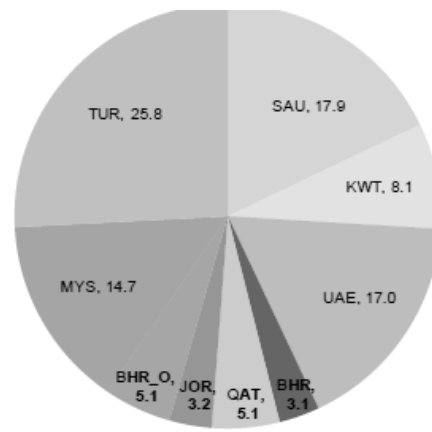

Рис. 3. Активи традиційних банків станом на грудень 2011 р., частка ринку, %

На рис. 4—7 відмічається, що, в середньому, ісламські банки мають вищі коефіцієнти достатності капіталу, менше позикових коштів (тобто, мають вищий показник співвідношення капіталу до активів), мають менші обсяги портфельних інвестицій і в меншій мірі покладаються на оптові (міжбанківські) депозити. Основні риси ісламського банкінгу: цілеспрямоване фінансування активів, слабші міжбанківські ринки і високі обмеження, що встановлюються регулятором на використання кредитного плеча (леверіджу), висока залежність від залучення депозитів. Накладені обмеження на здійснення інвестицій (наприклад, заборона інвестицій у «токсичні» активи, облігації або цінні папери), а також брак інструментів хеджування визначають розмір інвестиційного портфеля ісламського банку.

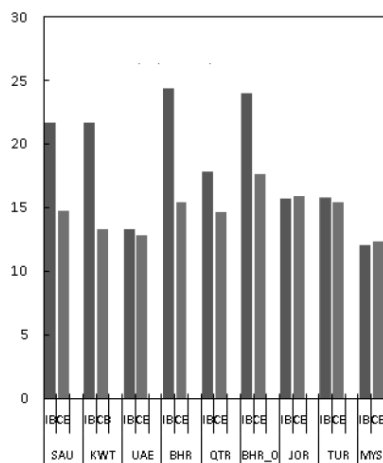

Рис. 4. Коефіцієнт достатності капіталу, %

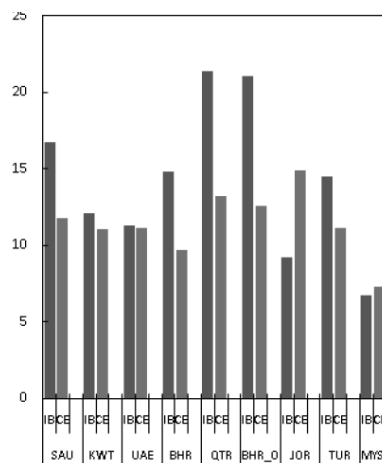

Рис. 5. Коефіцієнт леверіджу, %

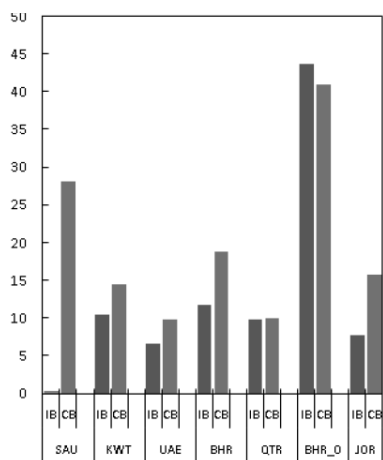

Рис. 6. Співвідношення вартості цінних паперів (інвестиційного портфеля) до загальної депозитів

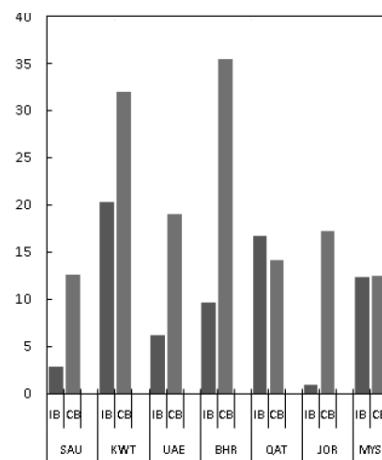

Рис. 7. Співвідношення банківських до загального обсягу вартості активів банку, у % депозитів, %

Джерело: Використано дані, наведені у [5]

На рис. 8—9 показано, що середня рентабельність діяльності ісламського банку, яка вимірюється або середньою прибутковістю по ринковому активу або середньою прибутковістю по ринковому капіталу, в 2005—2007 докризових роках була значно вищою, ніж для традиційних комерційних банків упродовж того ж самого періоду.

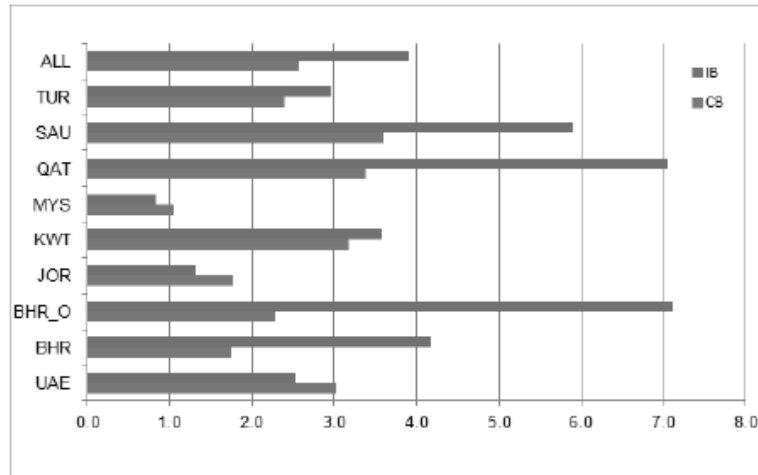

Рис. 8. Коефіцієнт рентабельності активів (RoA) станом на грудень 2011 р., % (RoE)

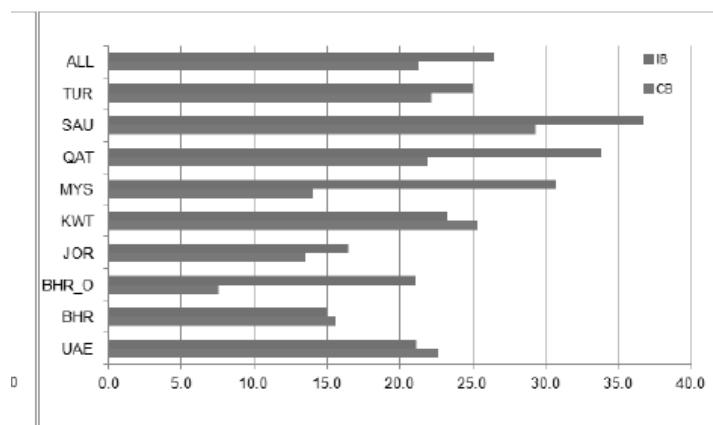

Рис. 9. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу на грудень 2011 р., %

Джерело: Використано дані, наведені у [5]

На рис. 10 показано, що ісламські банки мали трохи вищі показники непогашених кредитів у період, що передував кризі. Дана тенденція пояснюється тим, що ісламські банки мають обмежені можливості щодо надання кредитів

готівкою. Окрім того, даний графік опосередковано відображає вплив на кредитну систему державного сектора, рівень можливого ризику неплатоспроможності, в якому є суттєво меншим порівняно з високими дефолтними ризиками домогосподарств, які, у випадку ісламських фінансів, мають значно більший вплив на стабільність банківської системи.

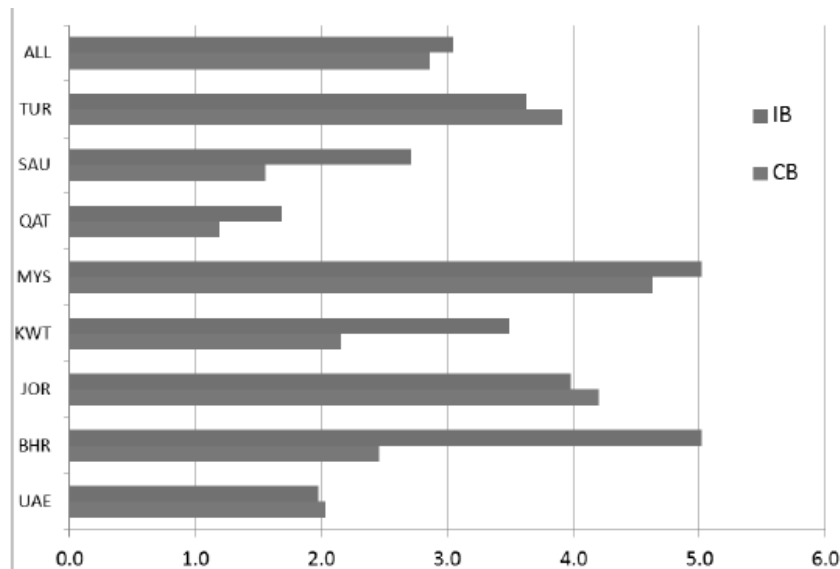

Рис.10. Неповернені кредити станом на грудень 2011 р., %

Джерело: Використано дані, наведені у [5]

Зовнішні кредитні рейтинги. Зміни в кредитних рейтингах оцінювались трьома рейтинговими агентствами (Fitch, Moody's i S&P). У доповіді Fitch щодо перспектив ісламських банків у післякризовий період порівнюються докризові (до вересня 2008 р.) рейтинги з рейтингами квітня 2011 року. Докризові рейтинги та рейтинги квітня 2011 року кожного банку зіставлялися з однорічним прогнозом імовірності дефолту відповідно до Moody's Average Cumulative Issuer Default Rates scale. За винятком ОАЕ, зміни в рейтингах ісламських банків були сприятливішими ніж у традиційних банків. У Катарі та Саудівській Аравії фінансова криза не змінила погляди рейтингових агенств щодо здатності банків виконувати свої довгострокові зобов'язання.

Висновки. Традиційна практика банківської посередницької діяльності передбачає широке використання кредиту та передачу ризиків, у той час як ісламські банки пропонують фінансові послуги, що засновуються на спільній інвестиційній діяльності та розподілі ризиків. Дотримання релігійних принципів шариату ісламськими банками унеможливило інвестування фінансових ресурсів у інструменти, які виявилися основними «тріггерами» нинішньої глобальної економічної кризи. Так, у період 2005—2007 рр. середній рівень прибутковості ісламських банків був нижчим, ніж у традиційних банків, що пояснюється, се-

ред іншого, значно меншим рівнем ризикованості ісламських банківських операцій, які засновуються на дотриманні релігійних норм шариату. Темпи зростання наданих кредитів і збільшення обсягу активів ісламських банків протягом кризового періоду 2007—2009 рр. були в середньому на 70—80 % вищими, ніж у секторі традиційних банків. Кредитні рейтинги провідних рейтингових агентств для ісламських банків були значно сприятливішими, ніж для традиційних банків, а практика переважного кредитування домогосподарств та інфраструктурних проектів центральних урядів сприяла формуванню диверсифікованих кредитних портфелів.

Література

1. Ainley, Michael, Ali Mashayekhi, Robert Hicks, Arshadur Rahman, and Ali Ravalia, 2007, *Islamic Finance in the UK: Regulation and Challenges* (London: Financial Services Authority).
2. Allen, Franklin, and Douglas Gale, 2004, «Competition and Financial Stability», *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 36, No. 3, pp. 453—80.
3. Boyd, John H., and David E. Runkle, 2008, «Size and Performance of Banking Firms», *Journal of Monetary Economics*, Vol. 31, pp. 47—67.
4. Čihák, Martin, 2006, «How Do Central Banks Write on Financial Stability?» IMF Working Paper No. 06/163 (Washington: International Monetary Fund).
5. El Qorchi, Mohammed, 2011, «Islamic Finance Gears Up», *Finance and Development* (Washington: International Monetary Fund).
6. Errico, Luca, and Mitra Farrahbaksh, 2011, «Islamic Banking: Issues in Prudential Regulation and Supervision», IMF Working Paper 98/30 (Washington: International Monetary Fund).
7. Hassan, M. Kabir (ed.), 2011, *Textbook on Islamic Banking* (Dhaka, Bangladesh: Islamic Economic Research Bureau).
8. Hamilton, Lawrence C., 2011, *Statistics with Stata* (Belmon, CA: Duxbury).
9. Hesse, Heiko and Martin Čihák, 2011, «Cooperative Banks and Financial Stability», IMF Working Paper No. 07/02 (Washington: International Monetary Fund).

Статтю подано до редакції 28.09.2012 р.

УДК : 659.1: 336.02

В.С. Руденко, директор s.r.o. Eurolandgroup, здобувач
Полтавського університету економіки і торгівлі

ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються теоретико-методологічні підходи до виявлення різноманітних організаційно-правових та структурних форм розвитку сучасних компаній в умовах глобальної нестабільності та пришвидшеного сценарію глобального розвитку.

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ: нова економіка, глобальна нестабільність, архітектори бізнесу, організація, структура, організаційно-правові форми, структура управління компаній.